

สาเหตุของการเกิดรัฐประหาร

การเกิดรัฐประหารเมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ.๒๕๐๐ โดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และคณะทหาร ภายใต้การสนับสนุนของประชาชน และสิ่งสำคัญคือ โดยพระราชดำริเห็นชอบของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงมีพระประสงค์ให้เป็นผู้ดำเนินการแก้ไขสถานการณ์ของบ้านเมืองซึ่งอยู่ในภาวะวิกฤติ ดังรายละเอียดและสถานการณ์ทางการเมืองที่ไกล่เกลี่ยบรรยายมาแล้วในบทก่อน และอาจสรุปปัจจัยที่ถือได้ว่าเป็นสาเหตุสำคัญของการเกิดรัฐประหารในครั้งนั้นได้ดังนี้คือ

ประการแรก มีสาเหตุที่เกิดจากการสร้างอำนาจทางการเมืองและการทหารอย่างเกินขอบเขตของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ความจริงข้อนี้อาจพิจารณาได้จากสภาพการณ์ของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งโค่นขึ้นครองอำนาจทางการเมืองในช่วงแรก ภายหลังจากได้มีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ.๒๔๗๕ แล้วระยะหนึ่ง คือช่วงระหว่าง พ.ศ.๒๔๘๑ จนถึง พ.ศ.๒๔๘๗ โดยที่ก่อนหน้านั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งในขณะนั้นมียศเป็น พันตรีและต่อมาได้เลื่อนยศเป็นพันโท และพันเอกในเวลาไม่ช้านัก ก็เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นผู้ที่มีบทบาทและมีอิทธิพลเป็นอย่างมากในคณะรัฐบาลอันมีพระยาพลพลพยุหเสนา เป็นนายกรัฐมนตรี โดยอยู่ในฐานะรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมตามลำดับ และในช่วงหลังโดยการทำรัฐประหารเมื่อวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๐ และตลอดเวลาแห่งการเป็นรัฐบาลทำหน้าที่บริหารประเทศ ล้วนแล้วแต่มีพฤติการณ์ที่ไม่อาจสร้างความพอใจให้บังเกิดแก่ประชาชนได้เลย อาทิเช่น มีการแก้ไขวิกฤติการณ์ทางการเมือง ด้วยการใส่กำลังอำนาจ เช่น โดยการทำรัฐประหาร ยึดคณะทหาร และ ส.ส.ประเภทที่ ๒ ที่รัฐบาลเป็นผู้เลือกและเสนอชื่อเพื่อที่ได้รับการแต่งตั้ง เป็นเครื่องมือหนุนหลังฐานะอำนาจทางการเมือง แทนการเห็นความสำคัญของเสียงสนับสนุนจากประชาชน กำหนดการกวาดล้างศัตรูทางการเมืองและบุคคลที่มีความคิดเห็นขัดแย้งกับรัฐบาลด้วยความรุนแรง กรณีดังกล่าวในครั้งสำคัญคือ "การประหารชีวิตบุคคลผู้ถูกกล่าวหาว่าพยายาม

^๑ "เป็นลักษณะโดยทั่วไปของรัฐบางทหาร ที่มักจะไม่นิใจอำนาจอธิปไตยของประชาชน" ดู,

Perlmutter, Amos. "The Praetorian State and the Praetorian Army" *Comparative Politics*, (April, 1969), p. 382

จะก่อการกบฏ ซึ่งจับกุมเมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ.๒๔๘๒ รวม ๑๘ คน" ปกครองประเทศไทย ไม่นำพาตอกกฎหมายและวิถีทางประชาธิปไตย เช่น กรณีวังใจจะเบิกอำนาจอธิปไตยในทางตุลาการ คอยการบีบบังคับให้ฝ่ายนิติบัญญัติโดยรัฐสภาออกพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ ในปี พ.ศ.๒๔๗๖ พ.ศ. ๒๔๗๘ และ พ.ศ. ๒๔๘๒ รวม ๓ ครั้ง ซึ่งนับได้ว่าเป็นการทำลายขบวนการยุติธรรมใน ทางศาลให้ต้องได้รับความมัวหมองในประวัติศาสตร์การเมือง มีพฤติการณ์ที่แสดงให้เห็นให้ประชาชนเห็น ได้ว่ารัฐบาลขาดความศรัทธาในระบอบการปกครองประชาธิปไตย ในวงราชการมีการฉ้อราษฎร์ บังหลวง และแสวงผลประโยชน์เพื่อตนเองและพรรคพวกยิ่งกว่าจะทำเพื่อประเทศชาติ ไม่ได้กำ- เนินการปลูกฝังความเป็นประชาธิปไตย หลักการที่สำคัญมีเพียงประการเดียวคือ มุ่งครองอำนาจ ทางการเมืองให้นานที่สุดเท่าที่จะเป็นได้ การกระทำในหลาย ๆ ประการเป็นการทำลายขบวนการ พัฒนาทางการเมือง เช่น การเขากวากายและใช้อิทธิพลครอบงำรัฐสภา และที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ก็คือ มีพฤติการณ์เป็นการเพาะเชื้อแห่งความเข้าใจผิดให้เกิดแก่ทหารของชาติ จนกลายเป็นสิ่งบั่น ทอนความเจริญของกองทัพ ในอันที่จะบรรลุความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งสามกองทัพ - ความเป็น ทหารที่แท้จริง - ความเข้มแข็งเพียงพอที่จะคุ้มครองชาติบ้านเมือง - ความเป็นทหารที่ตระหนักใน หน้าที่ ยิ่งกว่าจะมุ่งไขความเป็นทหารเป็นมันไคกล่าวไปสู่ "การมีอำนาจทางการเมือง" เพื่อแสวง หาผลประโยชน์ส่วนตัวแทนการคำนึงถึงประโยชน์ของชาติด้วยการประกาศหลักการที่ว่า "รัฐบาล ที่ปราศจากทหารหนุนหลัง ย่อมไม่อาจเป็นรัฐบาลครองอำนาจอยู่ได้" ซึ่งทำให้พวกทหารหรือแม้แต่ นักเรียนนายร้อยฯ ต่างก็มีความคิดและยึดมั่นไปในทางที่ว่า "ทหาร (โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่สำเร็จ มาจากโรงเรียนนายร้อยฯ) เท่านั้นที่จะเป็นผู้นำในระดับต่าง ๆ ของประเทศ" โดยที่ทุกคนต่าง ก็สร้างภาพพจน์และมุ่งหวังที่จะได้เลื่อนตำแหน่ง ไปให้ถึงตำแหน่งผู้บัญชาการกองพลที่ ๑ เพื่อที่จะ ได้กล่าวต่อไปยังตำแหน่ง "แม่ทัพกองทัพภาคที่ ๑" และ "ผู้บัญชาการทหารบก" หรือต่อไปยังตำแหน่ง ทางการเมืองนั่นก็คือ "นายกรัฐมนตรี" และรัฐบาลพยายามที่จะไม่ให้ประชาชนได้รับทราบและ

^๒ "พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ" ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๕๐, วันที่ ๒๕ ตุลาคม พ.ศ.๒๔๗๖

^๓ "พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ" ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๕๒, วันที่ ๖ สิงหาคม พ.ศ.๒๔๗๘

^๔ "พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลพิเศษ" ราชกิจจานุเบกษา, เล่มที่ ๕๖, วันที่ ๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ.๒๔๘๒

^๕ สัมภาษณ์ ดร. ทินพันธุ์ นาคะตะ ณ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

เมื่อวันที่ ๓๑ ตุลาคม พ.ศ.๒๕๑๗

^๖ เรื่องเดียวกัน

ตระหนักในแนวคิดที่ว่า "ทหารไม่มีสิทธิจะใช้อำนาจเผด็จการปกครองประเทศ"^๗ ควดยการก็คักัน
ประชาชนออกไปเสียจากการเป็นผู้ที่ควรจะมีสิทธิและความชอบธรรมดำเนินการปกครองประเทศ
ตามวิถีทางประชาธิปไตย

และควยเหตุนี้ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงเป็นเพียงรัฐบาลที่ได้ความ
ชอบธรรมในการเป็นรัฐบาลโดยกำลังอำนาจ และหรือโดยกฎหมายที่รัฐบาลนี้ได้ร่างหรือบัญญัติขึ้น
เพื่อใช้เป็นหนทางให้ได้มาซึ่งการเป็นรัฐบาลและสามารถครองอำนาจอยู่ได้นาน ๆ เท่านั้น หาก
ใช้รัฐบาลที่ได้รับความชอบธรรมจากเสียงของประชาชนไม่ ประชาชนโดยทั่วไปจึงไม่ให้ความนิยม
ไม่ต้องการรัฐบาลนี้ และมุ่งหวังตลอดเวลาที่จะได้เห็นการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลโดยการเลือกตั้ง
ครั้งแล้วครั้งเล่า ในขณะที่เดียวกัน กลุ่มบุคคลผู้มีกำลังและอำนาจอยู่บางก็ยื่นหยักขึ้นต่อสู้ และดำเนิน
การควยความเสี่ยสละ โดยใช้กำลังเขาลมกลางรัฐบาลนี้ และในเมื่อไม่สามารถทำได้สำเร็จก็ได้
กลายเป็น "กบฏ" ซึ่งมีอยู่มากมายหลายสิบครั้ง และยังคงต้องเกิดขึ้นอีกถ้าหากจะไม่มี "รัฐประ-
หาร ๑๖ กันยายน พ.ศ.๒๕๐๐" เกิดขึ้นเสี่ยก่อน

ประการที่สอง มีสาเหตุมาจากการที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่
สามารถบริหารประเทศให้เป็นที่พอใจประชาชน ตลอดเวลาแห่งการเป็นรัฐบาล จอมพล ป. พิบูล
สงคราม และคณะรัฐมนตรี ไม่ว่าจะ เป็นชุดใดสมัยใด ได้แสดงให้ประชาชนเห็นว่า การปฏิบัติงาน
บริหารประเทศของรัฐบาล เป็นไปในลักษณะที่ไม่มีความสามารถ ขาดความรับผิดชอบ และไม่ได้
เป็นไปตามความต้องการของประชาชน ภายใต้ระบอบการปกครองประชาธิปไตย ดังนั้น บ้านเมือง
จึงตกอยู่ในสภาพเสื่อมโทรมและเต็มไปด้วยปัญหา ซึ่งได้แก่ ความไม่สงบเรียบร้อยภายในประเทศ
ประชาชนตกอยู่ในภาวะความทุกข์ยากและแร้นแค้น เช่นในอีสาน ซึ่งรัฐบาลไม่ได้เอาใจใส่หรือ
เหลียวแล จึงพากันเดินทางเขายังนครหลวงเป็นจำนวนมาก ค่าครองชีพของประชาชนในระยะนั้น
นับวันแต่จะมีแนวโน้มสูงขึ้นเรื่อย ๆ โดยที่ฐานะการคลังของประเทศต้องตกเป็นหนี้ธนาคารโลกกว่า
๖,๐๐๐ ล้านบาท และนับวันแต่จะกอดหนี้สินเพิ่มขึ้น ควดยการกู้เงินจากต่างประเทศมาใช้ในกิจการ
ที่ไม่ใช่เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน เช่น กรณีที่รัฐบาลตั้งคักันที่จะทำการสร้างเขื่อนยันยี่ควย

^๗ Almond, Gabriel A. and Coleman, James S., The Politics of the Developing
Areas, (Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1966), p.96

^๘ เป็นตัวเลขที่จอมพล ป. พิบูลสงคราม เปิดเผยในสภา, ดู, รายงานการประชุมสภาผู้แทน
ราษฎร, พ.ศ.๒๕๐๐, เรื่องเดิม, หน้า ๑๐๐๘

งบประมาณกว่า ๒,๐๐๐ ล้านบาท ทั้ง ๆ ที่ได้รับการคัดค้านจากพรรคฝ่ายค้านที่ได้ยกเหตุผลและข้อเท็จจริงขึ้นชี้แจงอย่างน่าฟัง ที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือ ประชาชนต้องตกอยู่ในภาวะหวาดกลัวภัยและอำนาจมืด จากน้ำมือของอันธพาลซึ่งได้รับการหนุนหลัง โดยผู้มีอำนาจในเวลานั้น และโดยบุคคลในวงการตำรวจเองซึ่งส่วนหนึ่งอยู่ในสภาพ "อันธพาลในเครื่องแบบ มากกว่าจะเป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์" ในยุคที่มีพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ เป็นอธิบดีกรมตำรวจ^{๖๐} ซึ่ง

^{๖๐} คุรายละเอียดใน, เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๐๖ - ๕๔๖ เช่น นายน้อย ทินราช ส.ส.จังหวัดนครราชสีมา กล่าวว่า "กระผมเห็นว่าไม่มีประโยชน์สำหรับประเทศไทย สำหรับชาติเราในระยะนี้ เคี้ยวนี้ ปากทองของประชาชนกำลังกิน กำลังต้องการ อีสาน กำลังออกอยากทุกแห่งหน ออกอยากแล้ว รัฐบาลก็เสนอพระราชบัญญัตินี้เข้ามา โดยเนื้อแท้และเจตนารมณ์ของพระราชบัญญัตินี้ ข้าพเจ้าได้ตรวจดูโดยดองแท้แล้ว เป็นพระราชบัญญัติซึ่งแฝงไปด้วยการที่จะหากู้เงินสร้างหนี้สินให้แก่ประชาชน ให้แก่ประเทศชาติเพิ่มเติมขึ้นมา และสรุปแล้ว เชื้อพันธ์นี้จะก่อหนี้สิน จะก่อความผูกพันให้แก่ประชาชนไม่ต่ำกว่า ๖,๐๐๐ บาท" นายแคลว นรปติ ส.ส.จังหวัดขอนแก่น นายสุกิจ นิมมานเหมินทร์ ส.ส.จังหวัดเชียงใหม่ และนายเทพ โง่จินุชิต ส.ส.จังหวัดศรีสะเกษ ก็ได้กล่าวอภิปรายพอสสรุปได้ว่า โครงการพระราชบัญญัติ เชื้อพันธ์นี้ ซึ่งเสนอโดยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม "เป็นโครงการที่เพอฝัน และไร้ประโยชน์ เชนเดียวกับโครงการ เชื้อพันธ์นาท ซึ่งไม่อาจจะอำนวยความสะดวกให้แก่การลงเงินจำนวนมหาศาลของรัฐ อย่างที่เห็นอยู่ในเวลานั้น"

อนึ่ง ได้มี ส.ส.หลายคน เช่น นายฟอง สิทธิธรรม ส.ส.จังหวัดอุบลราชธานี ได้ยื่นญัตติถ่วงดึงประชาชนสภา ขอให้เลื่อนการพิจารณา (หน้า ๕๕๖) ออกไปก่อน เพื่อให้ได้มีเวลาพิจารณาอย่างรอบคอบก่อนลงมติในภายหลัง แต่ ส.ส.ฝ่ายรัฐบาลคัดค้านโดยอ้างว่า ได้พิจารณาและอภิปรายกันมาพอสมควรแล้ว ขอให้มีการลงมติซึ่งในที่นี้ รัฐบาลขณะควยจะแนบเสียง ๑๓๒ ต่อ ๗๐ (หน้า ๕๕๖)

^{๖๐} อนันต์ เสนาจันทร์, และคนอื่น ๆ อ.ท.ร. : อันตราย, เรื่องเดิม, หน้า ๓๔ บันทึกว่า "เป็นอธิบดีกรมตำรวจระหว่าง พ.ศ.๒๔๕๔ - ๒๕๐๐" โดยที่ก่อนหน้านั้นเป็นรองอธิบดีระหว่าง พ.ศ.๒๔๕๑ - ๒๔๕๔ มาก่อน

" ได้ใช้อำนาจทางการเมืองเข้ามาพิวพันธ์อย่างแยกไม่ออก เป็นอำนาจที่รุนแรงและไม่ชอบธรรม " คำรวจในยุคนั้นจึงกลายเป็น " คำรวจพิทักษ์ผลประโยชน์ทางการเมืองอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย ... มีลักษณะเหี้ยมเกรียม ดำหาญ คุณัน"^{๑๒} โจรผู้ร้ายชุกชุมจนประชาชนนอนตาไม่หลับ มีการนำของเถื่อน เช่น ฝิ่น และทองคำ รวมทั้งการปล่อยให้มีการคอร์รัปชันในวงราชการ คึงนิยมสร้างควาเป็นอิดหนาระอาใจให้แก่ประชาชนผู้ซึ่งเป็นเจ้าของประเทศโดยทั่วไป บางคนเมื่ออัครบทนไม่ไ้ก็แสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์การบริหารงานของรัฐบาล ซึ่งเต็มไปด้วยข้อบกพร่องและมีลักษณะขาดความรับผิดชอบ ในยุคที่รัฐบาลเปิดโอกาสให้ " ไฮค์ปาร์ก " เพื่อแสดงความคิดเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ แต่รัฐบาลก็หาได้รับฟังและดำเนินการแก้ไขข้อบกพร่อง ให้เป็นไปตามเสียงของประชาชนไม่ และเมื่อไ้รับการเรียกร้องให้ลาออกก็ไม่ได้นำพา เพราะยังมีความมั่นใจว่า " สามารถจะเป็นรัฐบาลอยู่ต่อไปได้ " แม้จะขาดกองทัพบก แต่ก็ยังมีตำรวจ กองทัพอากาศและกองทัพเรือให้การสนับสนุนโดยการประกาศตัวออกมาอย่างเปิดเผย เมื่อเป็นเช่นนี้ " การใช้กำลังอำนาจ " ซึ่งต่างฝ่ายมีและแน่ใจในการ " ประเมิน " ว่าเหนือกว่าอีกฝ่าย จึงเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไปได้

ประการที่สาม มีสาเหตุจากการที่รัฐบาลโครงการเลือกตั้งและขัดคัมมิหาชนที่แสดงออกมาด้วยการเดินขบวน อนุสมชิจากการเดินทางรอบโลกปี พ.ศ.๒๔๘๘ ของจอมพล ป. พิบูลสงคราม นับว่ามีความสำคัญคือ " การพัฒนาประชาธิปไตย " ของประชาชนคนไทยในลักษณะที่เป็นกำบังเอิญอยู่ไม่น้อย ทั้งนี้ก็เพราะว่า " กิจกรรมทางการเมือง (Political Activities) " ที่รัฐบาลได้ยอมและเปิดโอกาสให้แก่ประชาชนนั่นเองที่มีส่วนอย่างมากทำให้ประชาชนได้เรียนรู้ " ประชาธิปไตย " และเรื่องราวทางการเมือง ทั้งนี้ก็โดยการฟัง และการแสดงออกซึ่งการแลกเปลี่ยนข่าวสารและความคิดทางการเมืองในระยะ ซึ่งออกมาในรูปแบบ " ไฮค์ปาร์ก " บทความ และข่าวทางหน้าหนังสือพิมพ์ รวมทั้งการเสาสู่กันฟัง และอื่น ๆ การพัฒนากังกล่าวเป็นไปอย่างรวดเร็วคล้ายกับจะตองแข่งกับเวลาที่รัฐบาลเพิ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนส่วนหนึ่งซึ่งมีมากพอสมควรไ้ถื่นตัวเกิดความสำนึกในทางการเมือง ตระหนักว่าตนมีหน้าที่ทางการเมือง เมื่อไปใช้สิทธิเลือกตั้งทางที่รู้แน่แก่ใจว่า " การเลือกตั้ง " เป็นกลไกทางการเมือง ภายใต้ระบอบการปกครองประชาธิปไตยซึ่งบัญญัติไว้เป็นหลักประการหนึ่งในอันที่จะให้ประชาชนไ้ใช้เป็นเครื่องมือทำการควบคุม " รัฐบาล " ให้ทำหน้าที่ออกกฎหมาย และบริหารประเทศไปในแนวทางที่จะเป็นประโยชน์สุด

^{๑๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๕
^{๑๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๘

โดยส่วนรวม และเพื่อประชาชน ดังนั้น เมื่อเห็นว่าการเลือกตั้งในวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๖๐ เป็นไปในลักษณะที่มีการทุจริต ซึ่งประชาชนทราบอย่างแน่ชัดจากหลักฐานทั้งที่ประจำหน่วยตนเอง ในวันเลือกตั้ง รวมทั้งที่ดูกันมาคำพิมพ์เผยแพร่โดยหนังสือพิมพ์ว่า เป็นการกระทำของรัฐบาล ประชาชนจึงแสดงปฏิกิริยากดดัน ควบคุมการวิพากษ์วิจารณ์ที่สาธารณะ และผ่านทางหนังสือพิมพ์ ประชามติ พฤติการณ์การโหมการเลือกตั้งของรัฐบาลอย่างรุนแรง แต่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ไม่รับ นำพาเพราะมีความแน่ใจเสียแล้วว่า ในที่สุดก็จะเป็น "คลื่นกระทบฝั่ง" เหมือนที่ไทยเป็นมา มาครั้งนี้ไม่ได้หยุดอยู่เพียงแค่นั้น อีกเพียง ๒ วันนับจากวันประกาศผลเลือกตั้ง มีทนายจำนวนกว่าหมื่นคนนำโดยนิสิต นักศึกษา นักการเมือง และประชาชนโดยทั่วไป ก็ได้เดินขบวนแสดงประชามติเรียกร้องให้รัฐบาลประกาศยกเลิกการเลือกตั้งครั้งนี้ และดำเนินการเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่ แต่ก็ไม่บังเกิดผล รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มองไม่เห็นความสำคัญของเสียงประชาชน มีแต่เอาตัวรอดได้แสดงพฤติกรรมทำลายการแต่งตั้งให้ พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ซึ่งประชาชนเห็นว่าเป็นผู้สมควรรับผิดชอบต่อการเลือกตั้งสกปรก และได้เรียกร้องไม่ต้องการให้เข้าร่วมในคณะรัฐบาล เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

ดังนั้น ประชาชนจึงได้พร้อมใจกันมอบอาณัติให้แก่ออมพลสุโขทัย ธานินทร์ ซึ่งลุกขึ้นยืนเคียงข้างประชาชน ควบคุมวาสน์ในหน้าที่ทหารของชาติในลักษณะที่เพิ่มตระหนักชัดว่า "รัฐบาลมีเจตนาจะหลอกลวงประชาชนที่ลุกขึ้นคัดค้านการเลือกตั้งสกปรกควรวางมือที่ใจ" และมุ่งหวังที่จะได้เห็นคุณและคุณทหาร ซึ่งได้รับมอบหมายหน้าที่ให้เป็น "ผู้มีอำนาจฝ่ายทหาร" ทำการกดขี่ประชาชนคว่ำกำลังและอาวุธ จึงเป็นการสุจริตที่จะยอมตนเป็นเครื่องมือทำตามใจของรัฐบาลได้ ในขณะที่เดียวกัน ควบคุมความเป็นชายชาติทหาร เมื่อได้รับมอบหน้าที่และความไว้วางใจจากมหาชนได้แสดงออกซึ่งการมุ่งมีเพื่อปฏิบัติภารกิจ นั่นคือก่อการ "หาทางเจรจากับรัฐบาล" เพื่อให้เป็นไปตามความตองการของประชาชน แต่เมื่อต้องมาพบกับท่าทีของนายกรัฐมนตรีนครซึ่งมีความเชื่อวราญและเจตจำนงเด็ดเดี่ยวมทางการเมืองมาอย่างช้าของ จึงไม่ประสบความสำเร็จ และเมื่อได้พยายามด้วยวิธีอื่น ๆ ในทางสงบ ก็ได้ตระหนักว่าเป็นการเหลือวิสัยที่จะดำเนินการต่อไปด้วยสันติวิธี

ประการที่สี่ มีสาเหตุมาจากการแตกแยกภายในพรรคเสรีมนังคศิลา และการขัดแย้งในเรื่องผลประโยชน์ระหว่างผู้มีอำนาจทางการเมือง สถาปนอเนจริงของพรรคเสรีมนังคศิลาที่คือแหล่งรวมอำนาจ หรือชุมกำลังของรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งประกอบด้วย

ไปด้วยบุคคลสำคัญ ๆ หลายฝ่าย อาทิเช่น บุคคลในคณะรัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๘๐ คณะทหาร ข้า-
ราชการพลเรือนในตำแหน่งสูง สมาชิกสภา ประเภที่ ๑ สมาชิกสภา ประเภที่ ๒ และบุคคล
ที่กำลังดำรงตำแหน่งรัฐมนตรี ตลอดจนหัวหน้าหน่วยงานในระดับต่าง ๆ ทั้งฝ่ายทหารและพลเรือน
ซึ่งล้วนแล้วแต่จัดอยู่ในประเภทเป็นผู้ถือกำลังอำนาจ และมีอิทธิพลสูง รวมทั้งมีความซังกะ เป็นราช
รองอำนาจของแต่ละคนทั้งสิ้น

ดังนั้น เมื่อบุคคลใหญ่โตใหญ่มาพบกันและรวมกัน ในขณะที่ยังรวมกันไถ่ถอย
เป็นขุมกำลังทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมให้กับรัฐบาลได้มีความมั่นคงและมีเสถียรภาพ
แต่ในทางตรงกันข้าม ถ้าหากมี "ชกั๊กแยง" เกิดขึ้น เริ่มจากบุคคลต่อบุคคล ต่อมาขยายเป็นกลุ่ม
คอกคุ่ม และขยายใหญ่โตขึ้น มีความรุนแรงยิ่งขึ้น ดังเช่นกรณีของพรรคเสรีนิยมนักศึกษา เริ่มจาก
"การมีชกั๊กแยงในผลประโยชน์ส่วนตน และในทางการเมือง" ระหว่างจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์
กับพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นกนกลางคอยไกลเกลี่ยไปให้
รุนแรงหรือถึงขั้นระเบิด โดยหวังที่จะได้ฐานอำนาจของบุคคลซึ่งมีอิทธิพลทางการเมืองอยู่ในเวลา
นั้น ทั้งสองให้การสนับสนุนความเป็นนายกรัฐมนตรื และผู้นำทางการเมืองอยู่ต่อไปและที่ไหนานที่สุด
แต่โดยเหตุที่ความผันผวนทางการเมืองเกิดขึ้น จึงบีบคั้นให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม เริ่มมีความ
คลางแคลงใจในตัวจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงได้เอนเอียงไปทางพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์
ซึ่งในขณะนั้นก็ได้พยายามหาทางทำลายจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ คู่แข่ง ด้วยการ "ยุบหย่อมพล ป.
พิบูลสงคราม ให้ปลดจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ออกจากราชการ"^{๑๓} โดยที่ก่อนหน้านี้ก็ได้พยายาม
จะให้มีการสอบสวนการใช้จ่ายเงินสดจากเงินแบ่งสุรุ่ยสุร่ายของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในฐานะประ-
ธานกรรมการสำนักงานสาคากกิบแบ่ง"^{๑๔} ทั้งนี้ก็เพื่อเป็นการโศกกรรมการที่หนังสือพิมพ์ "สารเดี"
และ "ไทรยวัน" ซึ่งเป็นของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ลงข่าวโจมตีว่าพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์
คำของเดือนเวียน ผีน และทองคำ รวมทั้งกรณีกล่าวคลางแและมีการลอบทำร้ายนักการเมือง
เวียน "คดีรัฐมนตรี" ด้วย

ทางกานจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อตระหนักเห็น "ภัยการเมือง" ที่สืบกาน
เข้ามาใกล้ รวมทั้งความไม่มั่นคงในฐานอำนาจของตน จึงได้รีบไปสร้างขุมกำลังใหม่ให้กับตนด้วย

^{๑๓} ผีน ชุณหะวัณ, เรื่องเก็บ, หน้า ๒๓

^{๑๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒ - ๒๓

การรวบรวมกลุ่มบุคคลผู้มีอำนาจทางการเมืองและมีอิทธิพลอยู่ในเวลานั้นกลายเป็น "คณะทหาร" ขึ้นและที่สำคัญ โศกนาฏกรรมและสภาพการทางการเมือง เปิดโอกาสให้กับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยได้ประชาชนเป็นพลังให้การสนับสนุน และได้มีบทบาทและความสำคัญในทางการเมืองเด่น ยิ่งขึ้นอีก ในเมื่อได้มีพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ให้เป็นผู้ดำเนินการแก้ไข สถานการณ์ซึ่งตกอยู่ในภาวะวิกฤติของบ้านเมือง ดังนั้น ฐานะและพฤติกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และคณะทหารจึงได้สร้างความหวุ่นหวายให้บังเกิดแก่ฝ่ายรัฐบาลเป็นอย่างมาก และในเมื่อความผูกงอมทางการเมืองพุ่งถึงขีดสุด การตัดสินใจด้วยกำลังอำนาจ ก็เป็นสิ่งจำเป็นที่จะก่อให้เกิดขึ้น

ประการที่ห้า มีสาเหตุมาจากการเปิดอภิปรายทั่วไปรัฐบาลของกบฏพรรคการเมืองฝ่ายค้าน การสร้างฐานอำนาจเพื่อป้องกันตนเองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทางหนึ่งก็คือ การจัดตั้งพรรคสหภูมิขึ้น ในเวลาไม่นานก็กลายเป็นพรรคการเมืองชั้นแนวหน้าที่มีความเข้มแข็ง อันเนื่องมาจากมี "คณะทหาร" ให้การสนับสนุนและต่อมาได้เพิ่มความสำคัญให้กับตนเองยิ่งขึ้นด้วยการจับมือกับพรรคฝ่ายค้าน เช่นพรรคประชาธิปัตย์ อันมีนายถวิล อภัยวงศ์ เป็นผู้นำพรรคเป็นต้น และเมื่อประกอบเข้ากับความพยายามที่จะปฏิวัติภารกิจ ที่ได้รับมอบหมายจากประชาชนของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ในทันทีจะทำให้รัฐบาลดำเนินการปกครองประเทศ ให้เป็นไปตามความต้องการของประชาชน กบฏพรรคการเมืองฝ่ายค้านดังกล่าวก็ไต่แสดงบทบาทสำคัญในสภาโดยยื่นญัตติขอเปิดอภิปรายทั่วไปรัฐบาลเมื่อวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ และลงมือชักฟกักรัฐบาลอยู่ ๒ วัน คือวันที่ ๒๙ - ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ความแนวทางที่โลกกำหนดไว้ในเบื้องต้นว่า "รัฐบาลไม่สามารถรักษากฎหมายบ้านเมือง เป็นเหตุให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อย มีการฉ้อราษฎร์บังหลวง รุณการกลังของประเทศทรูคั่นักเป็นหนี้สินทางประเทศจำนวนมหาศาล รัฐบาลไม่รับฟังความคิดเห็นของประชาชนคัดกรองชีพมีแนวโน้มสูงยิ่งเรื่อย ๆ เศรษฐกิจของประเทศตกอยู่ในภาวะอาจเป็นภัยอันตราย ในวงราชการมีการฉ้อราษฎร์บังหลวง ประชาชนไม่พอใจบุคคลบางคนในคณะรัฐบาล รวมทั้งการแสดงออกของรัฐบาลเป็นไปในลักษณะที่ขัดต่อเจตนารมณ์ของระบอบประชาธิปไตย การปฏิบัติงานของรัฐบาลมีข้อบกพร่องและขาดความรับผิดชอบต่อประชาชน" ซึ่งการเปิดอภิปรายฯ ในครั้งนั้นแม้จะไม่บังเกิดผลเพราะไม่มีการลงมติ แต่สิ่งที่พรรคการเมืองฝ่ายค้านชุกชุมขอเท็จจริงออกเปิดเผย ซึ่งรัฐบาลแนพยายามหลีกเลี่ยงขัดขวางไม่ยอมให้มีการถ่ายทอดทางวิทยุกระจายเสียงตามกระทุ่ควาของฝ่ายค้าน แด่อย่างไรก็ตาม ก็ได้ถ่ายทอดไปยังประชาชนโดยหนึ่ง-

สื่อพิมพ์นั้น ย่อมเป็นการเพียงพอและเป็นທີ່ประจักษ์แก่ประชาชนคนไทย และต่างประเทศที่มีโอกาสได้รับทราบแล้วว่า เป็นจริงตามที่กลุ่มพรรคการเมืองฝ่ายค้านได้ตั้งเป็นญัตติขอเปิดอภิปรายาเสียเป็นส่วนมาก ซึ่งถ้าจะว่าโดยมารยาททางการเมือง ก็ควรอย่างยิ่งที่รัฐบาลจะต้องถือปฏิบัติตามประเพณีนิยม นั่นก็คือ การพิจารณาตนเพื่อกราบถวายบังคมขอลาออกไปตามวิถีทางประชาธิปไตย แต่ในกรณีนี้รัฐบาลอันมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ก็หาได้ทำเช่นนั้นไม่ ดังนั้นปัจจัยประการนี้จึงเป็นข้ออ้างได้เป็นอย่างดีสำหรับการเกิดรัฐประหารในเวลาต่อมา

ประการที่หก มีสาเหตุมาจากการลาออกของ ส.ส.ประเภทที่ ๒ ฝ่ายทหาร เมื่อเห็นว่าการเจรจากับรัฐบาลทั้งนอกและในสภา อย่างสันติวิธีไม่บังเกิดผลแต่ประการใดแล้ว จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็เดินเค้ามองทางการเมืองอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งในครั้งนั้นก็เช่นกันที่ประชาชนให้การสนับสนุนและกล่าวสรรเสริญว่า "เป็นการกระทำที่ชอบแล้ว และถูกต้องเป็นอย่างยิ่ง" นั่นก็คือการยื่นใบลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม พร้อมด้วยพลโทถนอม กิตติขจร พลตรีประภาส จารุเสถียร และพลอากาศโทเฉลิมเกียรติ วัฒนางกูร ซึ่งขอลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม กระทรวงมหาดไทยและกระทรวงเกษตร ตามลำดับ เมื่อวันที่ ๒๐ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๐๐ ยิ่งกว่านั้นในวันที่ ๕ กันยายน พ.ศ.๒๕๐๐ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ก็ได้ลาออกจากตำแหน่งรองหัวหน้าพรรคเสรีมนังคศิลา และต่อมาในวันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ.๒๕๐๐ พร้อมด้วย ส.ส.ประเภทที่ ๒ ฝ่ายทหารจำนวน ๘๖ คน ก็ลาออกจากสมาชิกภาพของพรรคเสรีมนังคศิลา ทั้งนี้โดยให้เหตุผลว่า "สมาชิกประเภทที่ ๒ ไม่สมควรจะสังกัดพรรคการเมืองใด เพราะอาจจะต้องกลายเป็นฝ่ายค้านของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไป ทั้งเพื่อเป็นการบำเพ็ญภารกิจตามเจตนารมณ์แห่งรัฐธรรมนูญ และดำเนินการเป็นอิสระด้วย" ซึ่งก็เป็นความจริง เมื่อเป็นเช่นนี้ฐานะของรัฐบาลก็ต้องตกอยู่ในภาวะ "ขาดเสถียรภาพ" และไม่มั่นคง เพราะไม่อาจเป็นไปตามเจตนาของรัฐบาลที่ได้นำรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ฉบับพุทธศักราช ๒๔๙๕ แก้ไขเพิ่มเติมพุทธศักราช ๒๔๙๕ โดยการทำรัฐประหารเจียมเมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๔๙๔ กลับมาใช้ก็เพื่อสร้างฐานอำนาจของรัฐบาลให้มั่นคงจวบยักาลัง ส.ส.ประเภทที่ ๒ ในสภาฯ และกำลังคณะทหารร่วมกับข้าราชการฝ่ายพลเรือนภายนอกสภา ยิ่งไปกว่านั้นเมื่อได้เป็นที่ปรากฏว่าจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และคณะทหาร ได้ทำการประชุมและมีการลงมติเรียกร้องให้จอมพล ป. พิบูลสงคราม นำคณะรัฐมนตรีกราบถวายบังคมลาออก ทั้งนี้โดยการยื่นเป็นบันทึกเสนอชื่อเรียกร้องมายังรัฐบาล เมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน พ.ศ.๒๕๐๐ และยื่นซ้ำอีกครั้งหนึ่งในวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ.๒๕๐๐ คราวนี้มาในรูป "มติเด็ดขาด" ดังนั้นรัฐบาลก็คงสภาพอยู่ต่อไปไม่ได้อย่างแน่นอน แต่กระนั้นความ -

ปรารภอันเกิดจากความลุ่มหลงมัวเมาในอำนาจอย่างยากที่จะยอมสละได้ ทำให้จอมพล ป. พิบูล-
สงคราม พยายามหาทางออกและดำเนินการต่อรองกับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และคณะทหาร ซึ่งไม่
เป็นผล แต่รัฐบาลก็ยืนยันไม่ยอมลาออก ดังนั้นเหตุการณ์จึงเข้าสู่ภาวะวิกฤติและได้นำไปสู่การเกิด
"รัฐประหาร" ในที่สุด

ประการที่เจ็ด ประชาชนแสดงมติเรียกร้องให้รัฐบาลลาออก ในขณะที่สถาน-
การณ์ทางการเมืองกำลังทรุดหนัก ด้วยเหตุที่มีความเสื่อมโทรมทางการเมือง อันเนื่องจากการบริหาร
ประเทศของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ไม่เป็นไปในลักษณะที่ประกอบด้วยปัจจัยแห่งการใช้
อำนาจอย่างมีเหตุผล (Rationalized Authority) มีการจัดจำแนกหน้าที่ตามความสามารถและ
ความชำนาญงานเฉพาะอย่าง (Differential Structure) และประการสุดท้าย มีการเปิด
โอกาสให้มวลชนเข้าร่วมมีบทบาทโดยทั่ว ๆ ไป (Mass Participation) ซึ่งในทางรัฐศาสตร์
ถือว่าทั้งหมดเป็นส่วนประกอบของระบบพัฒนาทางการเมือง^{๑๕} รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ต้อง
เผชิญกับเหตุการณ์ทางการเมืองครั้งใหม่ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อเสถียรภาพของรัฐบาล ซึ่งขณะ-
นั้นอยู่แล้วอันเนื่องด้วยสถานการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวไว้ในข้อก่อน ๆ ข้างต้น ให้
คลอนแคลนมากยิ่งขึ้น นั่นก็คือการที่ประชาชนแสดงออกซึ่งความไม่พอใจการบริหารงานของรัฐบาล
โดยเฉพาะอย่างยิ่งการที่มีพฤติกรรมส่อไปในทางทุจริตในการเลือกตั้ง ในรูปของ "ประชามติ" เมื่อ
วันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ และวันที่ ๑๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ เรียกร้องให้รัฐบาลลาออก ซึ่งนับ
ว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญประการหนึ่งที่เร่งเวลาการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ให้เกิด
เร็วขึ้น ทั้งนี้เพราะรูปการณ์ดังกล่าวเท่ากับเป็นการสนับสนุนในทางอ้อม ให้ผู้นำฝ่ายทหารและคณะ-
ทหารจับอาวุธขึ้นทำการรัฐประหารนั่นเอง ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลมิได้แสดงที่ท่าว่าจะลาออกไปโดย
สมัครใจเลย การตัดสินใจทำการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ จึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับความ
ต้องการและการเรียกร้องของประชาชน ให้มีการเปลี่ยนตัวผู้นำทางการเมืองในขณะนั้นด้วย โดยที่
ประชาชนไม่ได้สนใจว่า การเปลี่ยนตัวผู้นำนั้นจะเป็นด้วยการใช้กติกานอกเหนือไปจากวิถีทางรัฐ-
ธรรมนูญหรือไม่ ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า การตัดสินใจทำการรัฐประหารของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์

^{๑๕} เป็นแนวความคิดของศาสตราจารย์ Samuel P. Huntington แห่งมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ดู,
Huntington, Samuel P. Political Order Changing Societies, Yale Uni -
versity Press, 1968), p.35

นั้น ขึ้นอยู่กับการห้วงมติมหาชนซึ่งได้แสดงให้เห็นอย่างแจ่มชัดในช่วงเวลานั้นด้วย

นอกจากสาเหตุ ๗ ประการดังกล่าวมาแล้วนี้ การที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูล - สงคราม ได้ตัดสินใจที่จะจัดจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ โดยขอเข้าเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ในตอนเที่ยงของวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ซึ่งปรากฏข้อเท็จจริงในภายหลังว่า "เพื่อการกราบถวายบังคมทูลเกี่ยวกับสถานการณ์บ้านเมืองในฐานะนายกรัฐมนตรีให้ทรงทราบ พร้อมกับได้ขอให้ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ปลดจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ออกจากตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก" แต่ในการดังกล่าวพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวไม่ทรงเห็นชอบด้วย ดังนั้น เมื่อกลับออกมาจากการเข้าเฝ้า จอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงได้เรียกประชุมบุคคลสำคัญ ๆ ของฝ่ายรัฐบาล พร้อมด้วยสมาชิกประเภทที่ ๑ ณ ที่ทำการพรรค "บ้านมนังคศิลา" และในที่สุดได้มีการตกลงที่จะดำเนินการจับกุมจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และคณะทหาร โดยกำหนดให้พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ เป็นผู้สั่งหน่วยกล้าตายของตำรวจตระเวนชายแดนซึ่งอยู่ในบังคับบัญชา ให้เป็นผู้เข้าทำการตามแผนในเวลา ๐๓.๐๐ น. ของคืนวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ก็เป็นเหตุสำคัญอีกประการหนึ่งที่ช่วยเร่งให้รัฐประหารเกิดเร็วยิ่งขึ้น ทั้งนี้ก็เนื่องจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และคณะทหาร จะต้องรีบดำเนินการไปเพื่อป้องกันตนเองคือชิงทำการรัฐประหารเสียก่อนที่จะถูกจับกุม

และด้วยเหตุผลดังที่ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด จึงเป็นสาเหตุหรือปัจจัยที่นำไปสู่การเกิดรัฐประหารเมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ดังรายละเอียดที่ได้กล่าวแล้วโดยลำดับมา

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย